

Dyrevelferd – velferd for hvem?

Ole J. Torrissen, Havforskningsinstituttet

Vi har de siste årene sett at det er blitt satt en stadig større oppmerksomhet på dyrs velferd. Denne fokuseringen har i mange tilfeller tatt utgangspunkt i hva vi mennesker oppfatter som god velferd, basert på erfaringer med å ha dyr i fangenskap og våre egne følelser. Urbaniseringen i den vestlige verden har fremmedgjort dyreproduksjon, og i hovedsak begrenset den vanlige borgers relasjon til dyr til hold av kjæledyr – som i stadig sterkere grad menneskeliggjøres og behandles som ordinære og fullverdige familiemedlemmer.

Fokus på dyrevern har i stor grad vært rettet mot pelsdyr og burhøns, men også småfodring på rovdyrutsatte utmarksbeiter har fått økt oppmerksomhet. Innen fiskeoppdrett er det stilt spørsmål om tetthet i merdene, deformiteter og sykdom, og om det overhodet er etisk forsvarlig å holde “ville” dyr innesperret. I sportsfiskesammenheng er velferdsaspektet trukket inn i debatten om “catch and release”. Tendensene er klare, vi vil møte økt bekymring for velferden til både villfisk og oppdrettsfisk, og vi må være forberedt på at opinionen i langt større grad stiller kritiske spørsmål til våre metoder innen både fiskeri og havbruk. Dessuten er det realistisk å forutse negative markedsmessige konsekvenser dersom vi ikke tilfredsstillt konsumentenes oppfatning av hva som er en akseptabel behandling av fisk og skalldyr.

Det er en selvsagt forutsetning for all næringsvirksomhet at en følger de gjeldende lover, og da også lov om dyrs velferd. De nasjonale dyrevernlover er på mange måter det minimumsrammeverk folk flest setter for behandling av dyr, og de danner grunnlaget for hva forbrukerne definerer som et minstenivå for akseptable produksjonsmetoder. Grensene for hva som regnes som god dyrevelferd er relative. De forandres selvsagt på grunnlag av ny kunnskap, men også i stor grad som følge av endringer i opinionens oppfatning av hva som er etisk korrekt behandling av dyr. Uten tvil spiller dyrevernorganisasjonene her en sentral rolle.

I Norge reguleres behandling av dyr av “lov om dyrevelferd”, og omfatter “levende pattedyr, fugler, padder, frosk, salamander, krypdyr, fisk og krepsdyr”. Lovens formål er å hindre at dyr kommer i fare for å lide unødig, og den nedfeller en plikt for alle til å behandle dyr på en god måte.

I prinsippet skiller ikke loven mellom dyrenes anvendelse (kjæledyr, husdyr, fangst eller jakt). Likevel er det innlysende at toleransegrensene for hva som aksepteres av lidelse er vesensforskjellige, avhengig av hvilke dyr det dreier seg om. Denne ulikheten er helt nødvendig dersom for eksempel

jakt eller fangst i det hele tatt skal kunne finne sted. Det vil være umulig å holde samme standard for avlaving i felt som i slakterier. I marin sammenheng vil det for eksempel være urealistisk å stille de samme kravene til rask og smertefri avlaving under garnfiske i små båter på sjøen, som ved slaktning av oppdrettsfisk i spesialiserte slakterier.

Loven skiller ikke mellom dyregrupper ut over at det skal tas hensyn til instinkt og naturlige behov, og at de som står lavere i hierarkiet enn krepsdyr (tifotskreps) ikke omfattes av loven. Det er et problem at loven i utgangspunktet ble skrevet for å ivareta pattedyrs og fugls velferd i en terrestrisk husdyrsituasjon. Dette fordi de marine dyrene vi har i oppdrett eller fangster på utviklingsmessig er svært forskjellige, slik at de trolig også har mye større variasjon i evnen til å føle smerte eller ubehag enn de relativt ensartede dyrene som nyttes i terrestrisk husdyrhold eller jakt. I tillegg er dagens generelle kunnskapsnivå når det gjelder marine organismers evne til å føle smerte eller ubehag langt lavere. Vi ser derfor at måten man ukritisk sammenligner fisk og krepsdyr med høyerestående dyr på kan gjøre vondt verre for fisken, og i tillegg påføre industrien unødvendige byrder.

Det er imidlertid lett å slå fast at utfordringene for fiskeri- og oppdrettsnæringen er store når det gjelder fiskevelferd. I første rekke vil de være knyttet til fangstprosessen, men også menneskelig aktivitet som påvirker villfiskens helse og utvikling vil være problemstillinger som i større grad må tas alvorlig.

Innen havbruk møter vi de samme problemstillinger som en ser i konvensjonelt husdyrhold. Vi kan generelt sett gruppere disse i følgende kategorier:

- **BEHANDLING OG HÅNDTERING SOM PÅFØRER STRESS OG UBEHAG.** Her inngår behandling og håndtering knyttet opp mot prosesser som blant annet slaktning, sortering, vaksinerings, rengjøring av merder, føring og levende transport.
- **SYKDOMMER OG PARASITTER.** Et av de aller største velferdsproblemer vi ser i dagens norske havbruk er lakselus, der lus påfører fisken sår og ved tunge angrep tydelig påvirker fiskens allmenntilstand. Vanskene med å gi syk fisk som ikke spiser en adekvat behandling, forsterker velferdsproblemer knyttet til sykdom i oppdrett sammenlignet med sykdom hos landlevende dyr.

- **SUBOPTIMALE MILJØBETINGELSER** er et langt større problem enn det næringen er klar over. En indikasjon på problemet er en dødelighet i sjøfasen på nær 30 millioner av et totalt utsett på ca. 140 millioner. Dette utgjør et tap på over 20 %. Etter fallende størrelse er tapene gruppert slik: udefinerte, sykdom, normal dødelighet, sår, alger og maneter, predatorer, kjønnsmodning, rømming, misdannelser og dødelighet etter utsett. I tillegg til de velferdsmessige aspekter ved en dødelighet på over 20 %, ligger det her store produktivitetstap, både direkte og som redusert tilvekst og kvalitet.
- **DEFORMITETER OG MISDANNELSER.** Problemet med deformiteter i norsk havbruk er stort. Vi ser deformiteter som effekter av suboptimale miljøbetingelser, ernæring, bieffekter av vaksiner, aggresjon mellom individer og genetiske forhold. De vanligst forekommende deformiteter er katarakt, deformiteter i ryggstøtten, misdannelser i kjeve og gjellelokk, ufullstendig metamorfose og øyevandring hos flatfisk, mangelfull skinnpigmentering, sammenvoksninger i bukhulen som resultat av vaksiner samt øyennapping og sårskader som følge av aggresjon.

Havforskningsinstituttet har over de siste årene systematisk bygd opp kompetanse og utstyr for å kunne sette et forskningsmessig fokus på fiskevelferd. Her vil jeg spesielt peke på oppbyggingen av et merdlaboratorium i Matre, der vi er i stand til å kartlegge fiskens atferd i tilnærmet fullskala oppdrettsmerder og samtidig ha detaljert og kontinuerlig kontroll med det fysiske og kjemiske miljøet i merden. Undersøkelser så langt har vist at en også med normal tetthet i merden og god vanngjennomstrømning periodisk kan få svært lave oksygennivåer der fisken står tettest.

Havforskningsinstituttet har også satt et meget sterkt søkelys på deformiteter. Blant satsingsområdene her kan nevnes

ufullstendig metamorfose hos kveite, med påfølgende ufullstendig øyevandring og skinnpigmentering. Vi har også hatt en solid innsats rettet mot produksjonslidelser i lakseoppdrett, inklusiv sammenvoksninger i bukhulen som resultat av vaksiner. Fokuset er nå også rettet mot torsk, der andel med deformiteter i intensiv torskøyngelproduksjon ofte er langt over 50 %.

I løpet av 2003 gjennomgikk Havforskningsinstituttet en omorganisering som resulterte i opprettelsen av 19 forskningsgrupper. En av dem er "Fiskevelferd og oppdrettsmiljø". Denne forskningsgruppens mål kan skisseres som følger: a) Utvikle spisskompetanse på miljøkrav for god dyrevelferd i akvatisk produksjon, b) Skape grunnleggende kunnskap om sammenhenger mellom miljøet og artens evner til å mestre oppdrettsituasjonen, c) Utvikle metoder og indikatorer som kan dokumentere velferdstatus, d) Utvikle produksjonsstrategier og teknologi som sikrer god dyrevelferd og effektiv akvatisk produksjon og e) Være en internasjonalt anerkjent forskningspartner og en sentral rådgiver for oppdrettsnæring og forvaltning.

Det er viktig å holde fokus på velferd til våre husdyr, inklusiv oppdrettsorganismer. Vanligvis er det økonomisk lønnsomt å gi dyrene en god behandling, fordi det gir bedre produktivitet, høyere produktkvalitet og lavere tap på grunn av dødelighet og sykdom. Oppdrettsorganismenes velferd er imidlertid også et ansvar vi påtar oss i det øyeblikket vi fratar dyrene friheten og setter dem inn i vår tjeneste. Måten vi behandler husdyrene våre på er på mange måter en indikator på vår etiske og moralske standard. For vår egen del er det derfor nødvendig at vi skaffer oss tilstrekkelig kunnskap om fiskevelferd, slik at vi både overfor opinionen, våre kunder og oss selv kan rettferdiggjøre havbrukets rolle i matvareforsyningen.